

XXI

Другого дня над'їхала комісія. Два судові урядники і один лікар. Оглянули мертвого і констатували скритоубійство.

Вистріл — толкували — був уцілений цілком зблизька. Більш-менш так: зрубував схилений кілля, а убійця стрілив до нього ззаду, цілком зблизька. Куля застрягла глибоко в легенях, одначе наколи б був мав зараз поміч, міг би бути врятований, а так загинув через утрату крові. Очевидно, волівся якийсь кусень від нещасного місця, кликав, може, й помочі, але що ніхто не з'являвся, повалився и загинув.

Івоніка сидів під час слідства, як камінь, коло мертвого. Ні одна сльоза не заблисла в ного очах. Всі присутні говорили про незнайомого убивцю, проклинали найтяжчими словами, ба здавалося, були б його на кусні роздерли, особливо жінки, лише він один не мав для нього слова. Він і не наставляв на те, щоб його віднайти. Здавалося, рішився нараз повірити все якійсь незнаній, невидимій власті, нехай би вона все вела, розсліджувала і засуджувала. Він хотів свої руки умити від тої гіркої справи...

— Твердий чоловік! — сказав старий Петро до судді, вказуючи незаметно на нього. — Не заплакав ще ані одною сльозою, відколи спало нещастя на нього. Я б був на місці вмер. Але він серцем уб'є себе. Бо те, що він у собі носить, най нас господь перед тим боронить!

Суддя скинув на нього свій погляд і сказав лише:

— Най господь боронить!

Комісія удалася на місце злочину до лісу. Кілька людей пішло за нею, між іншим, старий Петро і Сава.

Говорено про се, з котрого боку відбувся напад на нещасного й з котрої сторони міг убійник надійти. Ліс не був так старий, як густий.

Зрев'ювано місце й обговорювано всякі можливі випадки.

Се був цілком незвичайний випадок. Хлопець не мав ніяких ворогів, ціле село було готове на те присягнути. А про самоубийство не могло бути бесіди, бо вистріл наступив іззаду.

Убивство се було загадкою, рідкою й дуже інтересною загадкою.

— Чи не чути було окликів за рятунком? Не чути було жодних? Не було нікого вночі в лісі або в полі?

Нікого не було...

Якась старовина, вдовиця якась зголосилася.

Вона вже була стара — говорила — і не повинна вже грішити, але де біда чоловіка давить, там він уже про ніщо не думає, як тільки про те, аби йому щось в пашу упхати.

Вона потребувала хворостуку. Грошей не мала, аби купити собі з кільканадцять полін, тож ходила ночами, як вони бували ясні, до лісу і збирала хворостик і сухе листя. Листя збирала в мішок і несла його на плечах додому, де заховувала на стриху, а хворостик і сухе гілля рубала собі сама.

Вона була бідна вдовиця, сама-одна на світі, й ніхто не дбав про неї. І тої ночі пішла вона в «сусідній» ліс.

Ніч була така ясна, та така вже ясна, що мож було розрізнити кожду гіллячку на дереві. А так тихо, що був би почув, як хрущик лізе листячком... Вона збирала листя в мішок.

Воно шелестіло так, тремтячи, або, може, у неї руки так дрижали, що доторкалися чужого добра. Воно шелестіло, тремтячи, неначе говорило до неї: «Тихо, бабо, тихо, хтось може тебе зачути, побережник, а тоді ти пропала...»

І вона заховувалася, як лиш можливо тихо. Нараз зачула вистріл. Як грім, так ударив він у

тишину лісу.

— Ой! — зойкнула вона й була б з перестрашу впала лицем до землі, але зараз по тім зачула крик за рятунком. Один-одніський голос кричав так страшно рятунку, що її волосся дубом ставало. «Вайльо, вайльо!» Цілий ліс заповнився тим окликом. Се стріляв побережник за злодіями, що крали дрова — погадала вона собі, а що одного десь ймив, то бив, певно, тепер.

І оскільки її лише старі ноги могли воліктися, зарвала свій мішок із листям і дрібку гілля та й утекла. І чи їй хто повірить? Чим скорше втікала вона, тим голосніше й страшніше розходився крик за порятунком.

— Рятуйте, рятуйте! — не хотіло ніяк умовкати. І чим живіше й щиріше здоганяв її оклик, остільки борше вона утікала. Ніколи в своїм житті не зазнала вона такого страху, як тої ночі. Ніколи, а вона вже була стара жінка. В неї ж волосся біле як сніг... їй здавалося, що якби був побережник дав їй тоді лише один поличник, вона була б зараз упала на місці трупом. Вона була, як то порохняве дерево, що лише копнути ногою, а воно розпадається. Без ніякого звуку, само з себе...

І вона втікла.

Як вийшла в поле, загас голос сам зі себе.

Івоніка збив долоні з дикої розпуки.

— Якби ви були завернулися, лелічко, то було б можна його врятувати! — кликнув із несказаним жалем. — Якби ви були завернулися!

— Його душа відчувала чоловіка в поблизькості, і голос біг до вас по порятунок. Господи, господи! Ви могли врятувати чоловіка від смерті! — обізвася жалісно й побожно, а разом і з нетаєним докором Петро.

— Видко, вже так бог хотів, вже так мало бути, аби він умер! — пояснив поважно Онуфрій Лопата. — До чого здався б убійник?

— Коби я була знала, що там діється, — обізвалася знов старуха, розпучаючи над своєю поведінкою, — я була б від хати до хати ходила та людей скликувала й на рятунок висилала. А так я думала, що то побережник б'є якого злодія, та й утікала, щоб і самій у бійку не попасти. Ой господи, добрий та великий, прости мені гріхи мої, що я наробила! Що я душі людської не врятувала!

Відтак зголосився один молодий хлопець, ровесник убитого.

— Я мав лише сон, — замітив він, — але я б хотів його розказати.

Дозволили.

— Мені снівся небіжчик. Ніби мені десь розказував, що він вояк у малім містечку, в яким ніколи вояків не було, і що його хотів замордувати хтось, що для нього він, Михайло, був завсіди добрий і щирий. «Між жабами хотів він мене життя позбавити, у багні, — ніби оповідав мені, — і коли я боронився та кричав із цілої сили рятунку, він гримав на мене, аби я мовчав. «Замовк би ти на ціле життя твоє, — лаяв мене, — та й таки не відтвориш більше рота». Але я все-таки лишився жовніром і лишуся й загину жовніром!» Відтак узяв ніби десь чорний сердак, загорнувся в нього, перекинув на плечі косу й пішов. Він пішов, а за ним заголосив хтось так жалісно, що я пробудився.

Івоніка глядів на оповідача витріщеним, задеревілим поглядом, і як сей замовк, почав пальцями рити в волоссі.

Він боявся поглянути на кого-небудь із присутніх. Се горе було затяжке... Лише цяпинка, а одне ім'я було б вимовлене, і все пропало. Відчув, як страх виточив йому краплі поту на чоло.

Ціла любов для вмерлого знялася, але разом, як здавалося, з остраху перейшла вона на самотнього живого. Відітхнувши глибоко, мов відпираючи грудьми камінь, що скотився йому на груди, повів майже блудним поглядом довкола себе. Для його поединчої (своєрідної), ясної душі,

що досі відчувала лише ясно і звикла була до простого й виразного думання, була ся страшна подія щось, що затемнювало ум.

Відчував безвиразний страх і безвиразну любов. Страх і любов до живого, і любов і жаль за вмерлим.

Дарма, що втискалася ненависть в цю просту, велику, гармонійну душу, дарма! Любов була сильніша й перемогла ненависть... Він учепився одного й держався того ціпко.

Все дав бог. Його судьба була така.

Чому? Звідкіля? Для чого? Над тим не був в силі застановитися саме тепер посеред події, що потрясала всіх.

— Він дуріє! — прошепотав старий Петро до Докії, що якраз надійшла, та вказав на нього.

— Хто б не здурів? — відповіла вона простодушно.

Старий лікар, що опинився на хвилину в тяжкій задумі, підняв голову, і його погляд упав на Саву, що стояв саме проти нього. Він мов прокинувся. Що се було? Хлопець стояв білий, як крейда, і трясся так сильно на цілім тілі, що його коліна збивалися до купи. Лікар подумав про холеру. В тім часі являлися доволі часто холеричні випадки. Ще недавно, йдучи сюди, виглядав він погідно і спокійно, а нараз така зміна... Перелякано приступив до хлопця.

— Що тобі, хлопче? Болить тебе що?

Хлопець держав обома руками за живіт і, трясучися, мов у пропасниці, вибовтнув:

— Болить.

Лікар почав оглядати його занепокоєно. Всіх погляди звернулися на нього, а Івоніка закаменів на місці. Побілів, і його очі заблищали.

Нараз зігнувся лікар до ніг хлопця, позістаючи в тій позиції кілька секунд. На білих вовняних шароварах хлопцевих відкрив він кілька крапельок крові. Як лід зимна думка майнула йому блискавкою через голову. Він випростався знов.

— Із чого се в тебе? — спитав, вказуючи на криваві плями.

— З... з... зайця... — відповів сей невиразно, трясучися, як передше, на цілім тілі.

— З зайця? — сказав лікар, обмінявшись блискавкою поглядом із суддею.

— Але пляма ще свіжа! Коли ти застрілив зайця?

Тишина.

— Се ще здавна...

Суддя оглянув криваві плями.

Люди замовкли, і майже чутно було, як товкся здержуваний сильний віддих в'язнем у залізних грудях. Все звернулося очима до нещасного батька. Він сидів із задеревілим поглядом, побілілим лицем на однім пні й неначе очікував кулі з першого-ліпшого набою для своєї груді. Його набік похилена голова дрижала, а уста викривилися.

— Пляма не давня. Майже цілком свіжа.

— Вона... від качки... я різав її... і держав межі колінами... — зачулось знов гикання...

Тут же розбіглися запити й відповіді.

Мав він рушницю?

Він ні, але його тато. Можна йти в бурдей і оглянути її. Він її вже від кількох неділь не мав у руках.

Де він був тоді, як його брат пішов до лісу?

Очі хлопця почали неприязно виблискувати, а відтак колихатися над землею з одного місця в друге.

Він не був дома. Він нічого не знає.

Де був уночі?

Не був дома. Був... у одної дівчини.

Хто та дівчина?

В тій хвилі прокинувся старий, неначе хотів відповісти за хлопця, сказати одно рішуче, важне-преважне слово, одначе вже в слідуєчій хвилі сперся, немов поборений якоюсь невидимою міццю, назад о дерево і спустив тяжко голову на грудь.

— Рахіра. Донька старого Григорія, що мешкає он там... геть... під тим великим лісом. Його перва сестра... Її тато — його вуйко...

— Старий — то шибеник і злодій! — гукнув нараз твердо старий Петро... Незамітно шепнув лікареві в ухо, щоби дім його переревізувати, а відтак віддалився сам від гурту. Не міг довше глядіти на старого чоловіка.

А де був батько тієї ночі?

...Старий піднявся й поклонився низько... з покори чи з просьби? Його звичайно добродушні очі гляділи тепер блудно; сказав беззвучним голосом:

— Я не був тоді дома; був у місті. Я нічого не знаю. Я здибав сина вже неживого, як його додому везли. Але мене гнало додому, і в грудях стояв сум у мене каменем. Однакож я нічого не знаю.

Ніхто не знав нічого? Не бачив ніхто вночі хлопця? Погляд старого промайнув тривожно по обличчю присутніх.

«Чи скаже що хто-небудь? Як він був деінде, тоді не міг бути з братом у лісі».

Але його уста не були в силі вимовити яке слово. Нехай усе само з себе наступить. Як бог захоче...

— Лиш як тепер що хто скаже, буде мусити у суді запрягнути... — остерігав поважно суддя.

Виступив один чоловік.

Він мешкав далеко від села. Доволі далеко і від Онуфрія Лопати — не мав ніякого сусіда, і мешкав також он тут межі сими лісами. Найближче було йому до сього лісу. Він шив сільським людям сердаки й вовняні шаровари на зиму. Сава знає його добре; він у нього також замовив роботу. Тієї нещасної ночі з'явився в нього коло півночі Сава і просив, аби йому дали води напитися. Він виглядав з лиця дуже блідо. Був дуже вмучений...

Всіх погляди звернули нараз острими ножами на обличчя Сави.

Що він скаже?

Нічого. Він просив лише напитися води й питав, коли його шаровари будуть готові — та зараз відійшов.

— І блідо виглядав?

— Дуже блідо. Віддихав тяжко, так, якби перебігав цілу дорогу.

Тишина задуми.

— Чи сперечалися, може, обидва брати перед нещастям? — Се питання відносилось до батька.

— Ні. Михайло був добрий, і ніколи не розпочинав спору.

— Але ще передше... ще давніше...

— Давніше часом. Небіжчик научав його й докоряв йому за любов до Рахіри, бо вона ж йому сестра. Але те все відбувалося в добрім. Він мав усе добрі гадки з братом. Він хотів з нього зробити чесного і доброго газду. Він не був його ворогом. За що ж мав би йому брат таке виробити?

Не сказав; убивати.

Всі дальші питання, ставлені молодому, оставалися без відповіді. Він закутався в мовчання... успокоївся і хіба що десь-колись буркнув: «Не знаю». З інших присутніх не зголошувався більше ніхто до зізнань.

Комісія звернулася відтак до бурдея.
За Савою ступав жандар. Він був у підозрінні.
В бурдею зробили ревізію. Перешукувано за рушницею й іншими речами, що могли би роз'яснити убивство, відколи на брата стало підозріння.

Тут поступлено майже по-варварськи.

Знайдено рушницю; вона була навіть набита, одначе кабзля (капсуль) в ній була цілком заржавіла. Очевидно, не вживано рушниці вже віддавна.

Всі вулії, що небіжчик поуставляв тут сам на зиму, позатулювавши їх тепло, повиволікувано тепер надвір і перетрушено безпощадно.

Сава сам робив те все енергійною рукою і з рішучим видом. Надіялося на яку закривавлену одіж... на яке-небудь оружжя... може, й на яке письмо, — він же не жив тепер тут постійно й міг коли-небудь і яке письмо одержати, — але нічого подібного не знайдено. Лиш якесь зілля. Межи речами небіжчика й коло його постелі найшлося воно засохле. Лежало порозкидуване кружалом коло постелі.

Івоніка змішався, як його спитали про значення зілля. Він же побачив його вперше в бурдею. Не міг нічого пояснити панам. Але в незаметній хвилині спинився його погляд докірливо на обличчі молодого сина, і його уста викривила гірка усмішка.

Йому пригадалося замилювання Сави до всяких чарівничих зіль і те, як він обкидував ними не раз давніше брата.

На питання, чи Сава не знає чого про зілля, відповів сей коротко й мрачно, що не знає нічого.

Перешукали кожний кутик і майже догори ногами перевернули все. По упливі одної години остався бурдей у найсумнішій виді. Цілковито опущений, на запустілих, чужих полях. Одна Сойка лишилася тут і лежала тихо. Простягнувшись в цілій своїй довжині й уклавши голову на вперед витягнені лапи, лежала тихо, неповоротно. Вона плакала. Інстинктивно відчувала в мертвецькій тишині, що налягла нараз на бурдей, щось лихого. Піднімаючи від часу до часу морду вгору — вітрила щось нюхом у повітрі і вила. Смутні, гризучі, дико розпучні звуки затривоженої її душі неслися довкола неї далеко в широку тишину і, не зачуті ніким, тут же завмирили. В селі перешукали ще хату Григорія й переслухали його з родиною. Вони ж були в зв'язі з молодим хлопцем, і ворогували проти родителів убитого.

Але вони нічого не знали. Стояли при тім одногласно, що нічого не знали, і Саву ніколи ні до чого не намовляли. Знали лише, що Сава тої ночі ночував у них і що рано пішов від них.

Рахіра сама брехала в найогидніший спосіб. Казала, що він уже звечора прийшов до неї і не рушався аж до рана з поду. Рано пішов просто від них до ворожки — і прийшов відти зі словами, що його брата замордовано.

І ворожку переслухувано. Вона оповідала:

— Він прийшов рано-ранесенько... майже в потемки до неї й поклав перед неї жменю землі. «Скажіть мені з карт, до кого оця земля належатиме?» — сказав він до неї. А вона йому вичитала з карт: «На половині тобі, а на половині другому, але коло твого серця накіпіла кров аж начорно». На таке сплюнув він уперед себе, ба майже на неї сплюнув, і, не вислухавши її до кінця, забрався.

Дома розпитували ще матір, але з неї не можна було майже нічого видобути. З перелякано-блудними очима слідила за рухами присутніх і держалася ненастанно в близькості молодого сина. Ледве що він на крок віддалився — вона вже майже кричала: «Саво, де ти?»

Як довідалася, що Саву підозрівають за убивство брата, заголосила не своїм голосом. Відтак кинулася до нарікань.

Хто се казав, хто? Сава мав би се зробити? Се ж була найчорніша брехня, що повзла по землі. Хто здурів на таку вигадку? Аби рідний брат забив брата? Він же в неї одна-одніська дитина, і най би лиш посмів хто на нього руку покласти (тут оглянулася вона страшними, майже звірячими

очима). Най би посмів хто забрати його від неї. Ще й його від неї видирати? Не доста, що одного погнала проклята якась рука в землю, що одним буде земля сититися, ще й другого хотять видирати від неї та пхати криміналам у пашу? «Саво!.. Де ти? — крикнула майже по-королівськи. — Іди, стань тут коло мами, та не відступай від неї!» Жандарям грозила просто п'ястуком, а суддям метала погляди, що палали ненавистю.

Але вона знала (нарікала), від кого се все походило. Се від тої чорної розпусниці, що кидалася вчора тут на вмерлого, мов яструб, — се від неї походила ся лож. Але вона ще одержить від неї свою партику, то її не мине. Її одніську дитину в кримінал пхати?

Тут вона роземіялася так страшно, що людям мороз пішов по тілі.

— Анна нічого не казала суддям, бо вона лежить хора, — вступився Петро твердо за дівчиною. Він же не міг ніколи стерпіти, як обиджували невинно безталанну ту дівчину.

— То най і не підійметься ніколи з постелі, коли нею там кинуло, — почувлася божевільна відповідь.

Як суддя спитав у неї по раз другий, чи Сава вечором і вночі був дома, — брехала, що не опускав хати ні одним ступнем. Впрочім, вона «нічого не знала». Нічого... хоч най її зараз на місці уб'ють. Заголосила не своїми голосами.

Сава заховався за нею, мов мала дитина, зачувши, що має бути замкнений на час розсліду убійства. Побілів, мов полотно, і скрикнув жалісно:

— Михайле, Михайле! Чому не лежу я замість тебе на лаві?

Наостанку заховався в малих темних сінцях хати й визирав звідти через мале низеньке віконце надвір. Надворі під хатою секціонували тіло його брата. Були при тім лиш старий Петро й батько. Батько благав словами-мольбами, що серце розривали, щоб його дитину не «шматовано», щоб так і впустити його в землю, яким уже є, — але надармо. Наостанку підчинився волі суддів, випросивши у них дозволу «своєю рукою тримати тіло дитини».

Гей, що за сила була он тут, що її розрізували тепер! Що за плечі, що за голова! Вже багато-багато людей мав старенький лікар під своєю рукою, але ще ніколи не бачив стільки сили й здоров'я! Мов дуб — було се тіло, а голова — мов залізо. Секція виказала, що хлопець міг бути врятований, коли б був хто зараз із початку прийшов із поміччю; він був засильний, його молоде і здорове тіло засильне у відпорі, щоби піддатися відразу убійчому набоеві, але, стративши притомність і не одержавши в час помочі, загинув з причини втрати крові. Вбито його перед опівніччю. Ранок зі своєю поміччю наспів для нього запізно.

Сильні плечі... ведмежі ті плечі, що залюбки, граючися, брали на себе найбільший тягар — не змогли опертися тягареві смерті.

По раз перший від смерті сина вибухнув Івоніка здавленим хлипанням; його жінка товкла внутрі хати, мов божевільна, головою до стіни.

Такого діждалися вони зі своєї дорогої дитини!

.....
Лікар і судді звернули увагу на голову й не добачили одного.

Не бачили й не завважили, як при обертанні тіла випала одна куля з плечей і як її при помочі одніського свідка, Петра, схопив блискавкою батько. Впившись в неї лакомими очима, розібрав він її. Вона була сповита в полотняну шматину й обмотана домовою пряжею.

Він побілів, мов смерть... і, колибаючися, віддалився набік.

За малу хвилю ступив до сіней, де під вікном сидів скулений Сава і приглядався обдукції (розтин). Тут ухопив він його залізними руками за плечі і, поставивши його одним рухом, мов перо, вперед себе... замахнувся страшно одною рукою. Два рази протялося щось воздухом... два рази впала одна тяжка, караюча рука на обличчя молодого хлопця — відтак настала попередня гробова тишина, і старий чоловік, не промовивши ні словечка, вернув назад до тіла свого сина.

Лікар і судді не дізналися про се все ніколи.

.....
Саву взяли між себе жандари.

Підозріння проти нього змоглося, і він мусив іти до суду, мав сидіти в арешті, доки не переведено до кінця проти нього слідства.

Жандари били його з своєї сторони, силуючи його тим до зізнання, одначе він мовчав. Лиш раз, — коли, вдарений кольбою (прикладом), мов переломлений упав до землі, — крикнув, як передше, жалісно:

— Михайле, Михайле! Чому не лежу я замість тебе на лаві?

Його поволокли до міста.

Мати кричала дикими голосами, рвала волосся і кидалася бігцем за ним, — та люди, що не відступали від неї, вдержали її. Івоніка станув каменем на порозі і, не отворивши уст ні до одного слова, водив за ними непритомним поглядом. По хвилі похилилась набік його голова й задрижала. Побачив, як один із жандармів ударив хлопця знов по плечах, і з його грудей вирвався звук благальний, захриплий звук, що мав означати: «Не бийте його!»

Відтак, заривши пальці мовчки в волосся, поплентався не своїм кроком до хати.

Там жінка вдруге зомліла.

.....
Судді лагодилися до від'їзду. Івоніка лежав у їх ногах. Вони дали розказ, щоб мерця dokonче ще сьогодні поховали, а він оце благав дозволу, щоб похорон міг аж завтра відбутися.

— Завтра, як лиш зазоріє... як лиш одним променем заблісне, винесемо його; закриємо його лице навіки і лишимося його сиротами. Завтра переступить востаннє поля, які пестив своїми молодими руками. Оставить у нашій хаті навіки своє місце й навіки ляже в сирій землі...

Піднявшись і уцілувавши руки й коліна панів, упав знов тяжкою грудю до чужих ніг. Сиве волосся його й уста доторкалися їх раз по раз. Але відповідь була неприхильна.

Се ж не було можливо. Було цілком неможливо. Не сміло бути. Закон не дозволяв... І враз із відповіддю зсунено чорні, працею затверділи руки, що, мов живі окови, уклалися ціпко довкола колін.

— Лише до завтра, — благав старечий голос, що серце розривав, — щоб я не відвів своєї найліпшої дитини під ніч у землю. Щоб я передав її другому світові при божім світлі, щоб воно поблагословило його востаннє, нім його вічна ніч захопить та приспить навіки молоді очі...

І знов те саме: «Не вільно». В такому стані не смів мертвець перележувати вже в хаті, а надто ще через цілу ніч, коли ночі тепер далі найдовші...

А потім знов мольби...

Хто стратив дитину в такий спосіб, а другу... одніську... щоби вивели йому з дому отак?

— Я не знаю, як мене земля носить. Господь один знає, що далі буде... лиш дитину свою аби я вднину міг землі передати. Він у мене погас без світла й без сповіді! Він молодий... Він був сонечком у моїй хаті. Нікого на волос не скривдив... Все, що мав, іде з ним у землю... і мав би я його хоронити вночі... Він же в мене жовнір...

Та тут і урвався заржавілий голос. Удвоє покірно похилена стать повалилася наново до ніг. Як перше, змітало сиве волосся по ногах... як перше, доторкнулися їх судорожно уста, лиш що тепер і чоло діткнулося, мов святої ікони, тих ніг.

Коли хвилину пізніше піднялася сива голова й руки здіймалися, щоб скувати наново чужі коліна, за суддями й слід застиг. Тоді повалився він назад до землі... Уста викривилися в брутальну усмішку, й він уп'явив у землю задеревілий свій погляд.

— Бери його, — заскреготав крізь зуби, — бери і спряч. Праця і кров моя пішли в тебе, а тепер бери ж і його! — І, припавши лицем до землі, зарідав тяжко. — Господарика твого не дави...

не дави, свята царице, господарика твого молодого, каменем не будь, пером будь — будь йому легка, царице ти наша, пером йому будь!

...І пішов у землю плач такий, яким не заплаче вскорі перша-ліпша людська грудь, а чорні руки вривалися в її грудь і шукали судорожно полегші...

— Білий хлібець вложіть йому в труну і солодких яблук до того... — приказував Івоніка годину пізніше, віддаляючися нерівним кроком з дому до панотця, щоб сей лагодився похоронити сина ще нині вечором.

Зближалася ніч.

Тихо, незаметно, з легким смутним сумерком, а відтак з раптовим розцвітом цілої глибини небесної...

Місяць заллявся світлом, аж жевріючи, виринув перший на глибину, а за ним вирушили всі що до одної зорі.

Прибравшись у весь блиск срібла, здавалося, дрижали ненастанно з якогось зворушення і, дрижачи, мерехтіли всім багатством своєї пишноти до тихої землі.

У всю свою чудотворну красу прибралася тиха небесна глибина.